

Peeter — Illart Orav ja Iige —
Urve Tauts.

Suun. 29. 16. VIII 1965. a.
Esimesi muljeid

«Raudsest kodust»

gatiivse «kolmiku» juures, kuhu kuuluvad Reeder, Kapten, Tüürimees. Kui nii võtta, siis on ju peategelasel Peeterilgi algul kõik teed valla, et sama kolmiku juurde kuuluda. «Tulevase-usaldus, kapteni tütre tähelepanu ja armastuski. Karjäär on kindlustatud. Kuid ometi on enne seda liiga palju nähtud vaesust, liiga valus on olnud elutöde. See hoiab tütre ruhvile lähemale kui kajutitele. Üsna napisõnaliselt avaldab Peeter teises vaatuses oma kredo: «Kuhu teised, sinna ka mina!» Nii see toimubki.

Oluline osa Peetri olemusest avaneb tema kohtumistel Iigega. Hap-

rad tunduvad niidid, mis Iiget ja Peetrit siduda võiksid. Kapteni tütre ja Reederi kihlatuna on Iige üks «rahakate leerist». Külma kaalutlevad ärimehed teevad tüdrukust peibutuslinnu, kellele Peetrit enda poole meelitada ja sellega kogu meeskonda vaos hoida. Kuid nende kohtumistes on siiski hetki, mis kõnelevad mõlema tunnete sügavusest ja siirusest. Näib nii, et sellist komplitseeritud ja omapäraselt antud lüürilist liini kohab eesti ooperis esmakordselt. On vaid kahju, et oma lõppakordides jääb see liin suhteliselt nõrgemaks ja vähem kandvaks. Peetri ja Iige tunnetes on ju õieti kaks finaali — kummalgi oma. III vaatuse lõpus, kus Peeter loobub Iigest, on lahendus veel mõistetav. Laev, mehed, karid — nad on nüüd Peetrile kui üksainus saatus, tüdruk kaob ta mõtteist otsekui isenesest. Hoopis tugevamat, väljendusrikkamat reageeringut ootaks aga Iigelt epiloogi lahkusmisstseenis, mis kajastaks viimast, lõplikku hüvasti-jättu kõige selle siira ja inimlikuga, mida talle pakkus Peetri armastus. Võib-olla annab seda töö käigus parandada?

Meie noorema generatsiooni heliloojatest on Eino Tamberg seni kõige aktiivsemalt muusikalisi lavateoseid loonud. «Ballettsümfoonia», «Kuupaiste oratooriumi» ja balleti «Poiss ja liblikas» järel on «Raudne kodu» juba neljas oopus suurele lavale.

Lava on Tambergi heliloojanatuurile väga lähedane ja peaaegu alati on ta selle žanri teostes suutnud ka midagi uut ja värsket pakkuda. Nii ka nüüd. Eelkõige tuleb esile tõsta usutavust, millega on muusikasse toodud ooperi mõte, tema karakterid. Käsitlus on tihedalt ratsionaalne ja lakooniline. Nagu iga sõna ooperis, nii saab ka üksik motiiv, intonatsioon muusikas oma kaalu üldise mõtte esiletoomisel.

Seda ooperit ei alusta suur avamäng. Kõlavad vaid mõned järsud löögid tamtammit ja timpanitelt,

ning eesriie avaneb... Laval seisavad kaks inimest, nende vahel on okastraat. Sajab lund. Üks, kelle habrast kogu soojendavad kallid karusnahad, võib anda vabaduse sellele, keda katab vaid vangid õhuke rüü. Aga mees, kes on aastaid näinud külma, nälga ja surma, ei tule, sest tema vabadusel on teine hind... Ja see polegi sündmustiku algus, vaid õieti lõpp, n.-õ. esimene pool ooperi raamist, mis ümbritseb kolme vaatust. Nendes kõneldaksegi vabaduse õigest hinnast.

Tambergi lavamuusikat ei kujuta ilma suure sümfoonilise arenduseta nagu ettegi. Ei olnud seetõttu mõeldav ka «Raudne kodu» numbrioopeerinna. Lakooniliste stseenide liitmisel ühtseks tervikuks etendab kontrastsuse printsiip väiksemat osa kui juhtteemade kasutamine. Neid on siin üsna nagi arvukalt ja nad alluvad kogu ooperi dramaturgia üldisele arengule. Näiteks võib tuua ooperi nimilaulu, raudse kodu laulu teemat. Kõigepealt kõlab ta kauge meenuksena proloogis, seejärel muudetud kujul I vaatuse hüvastijätulaulus ja kandub läbi teise vaatuse ooperi finaali tormilisse lõppstseeni. Ta saadab kõikjal meeste tõsisel mõtteid ja tegusid. Seal aga, kus nad nalja peal väljas on, kasutab helilooja I pildi avalaulu («Mis sa seal teed, kui madrus on purjus») intonatsioon. Mõtteliselt lähedased teemad (näit. meri ja Peeter) on muusikaski omavahel seotud. Ka Iige intonatsioonide sfäär läheneb Peetri omale, ehkki on kapriissem karakterilt ja kannab endas intervalle (moon, septim), mis teda seovad oma leeriga.

Värskest pakub julgem lähenemine olustikulisele küljele. Näiliselt «tavaliselt» algavast kõrtsipildist kasvab välja äärmiselt pingeline vaatus, kus dzässimaneeris kirjutatud laul ka «tõsis» plaanis kirjutatud ooperis dramaatilist raskuspunkti kanda võib. «Raudse kodu» kaob jagunemine solistide trupiks ja kooriks. Siit nähtub, et koor võib olla mitte üksnes laulvaks fooniks ja kompaktselt lii-

kuvaks massiks, vaid omamoodi arvukaimaks osaks üldises ansambelis.

*
Püüame nüüd liita «Raudse kodu» üksikuid komponente: poolretsitaatiivset, sõna väljendusrikkusele toetuvat vokaalpartiid, kõneteksti, väga komplitseeritud orkestrit. Lisame juurde rütmirikkuse, rütmide sagedase erinevuse orkestri ja vokaalpartii vahel ja liikumise, mis pole sugugi «ooperlik», vaid sõnalavastuse tasemel. Kogusumma moodustab teatri ooperitrupile ebatavaliselt raske ülesande. Sellisega puututakse kokku esmakordselt, aga hinnaalandust ei saa teha milleski, ilma et teose tervik selle all kannataks.

Dirigent Neeme Järvi, lavastaja Udo Väljaots ja koormeister Uno Järvela juhatusel on solistid, orkester ja koor suurt tööd teinud ja ooperi ära õppinud. Osatäitjatest lähemalt kõnelda, etendustelt muljeid ära ootamata, oleks ennatlik. See pärast jääb vaid üle soovida jõudu selleks, et kogu teos kollektiivile ka omaseks saaks. Siis saame hakata rääkima Nõukogude Eesti kaasaegse ooperi tõelistest arenguperspektiividest. Muidugi, sellega pole tahetud öelda, nagu oleks Tambergi—Lahe «Raudne kodu» kaasaegse ooperi etaloon. Kindlasti kirjutatakse edaspidi ka traditsioonilisemas plaanis, kuid on tunda, et rohkem kipub arengusuund ikka uuematele, värskematele radadele.

Vilma Paalm:

Need muljed on pärit 13. skp. toimunud kontrolletenduselt. Ooperi tegelik lavatee aga algas eileõhtuse esietendusega RAT «Estonias».

E. Tammlaan kirjutas oma «Raudse kodu» 1937. aastal järelkajana Hispaania kodusõjast. E. Tambergi—U. Lahe ooperi lavastuses on seda ajastut tunda ainult vihjamisi. Siin valitseb suund kaasaja poole, et teos ei jääks mitte ühe aastaarvu ooperiks.

Maailmas, kus on kaks leeri, käib veel praegugi dollaritejaht ja laevu läheb mürsulaadungiga «paremale». Paljudel tuleb otsustada — olla sellega nõus või mitte? Põhiline «Raudsest kodust» ongi seotud küsimusega, mida peab lahendama Peeter: kuidas olla, mida otsida ja tahta? Kui tuleb hetk otsustamiseks, pole eksimine enam lubatud. Valida seda, mis on õige, pole aga tihti hoopiski lihtne, sest ta hind on ränk.

Uno Lahe «Raudse kodu» variant rõõmustab mitte üksnes oma mõtte- ja väljendusrikkusega. On tunda, et iga sõna siin üsna mitmeid kordi vaeti enne talle jääva eluõiguse andmist partituuri lehekülgedel. Ja nii on sõnal ka kaalu.

Ooperi suurel, võitleval ideel on eluline lahendus — plakatiteta ja stam-pideta, «Raudne kodu» on rikas mitmetahuliselt karakteritelt. Jah, see on kahe leeri ooper, aga õigem oleks vahest nimetada seda kahe leeri kujunemise ooperiks. Mida kujutab endast näiteks I pildis Jess — tulevane meeskonna ülestõusu hing? Esialgu vaid laulukimulist, mahlaka õtleimisega merekaru, kes samuti nagu teisedki laevamehed kilk peas, rõõmsalt sadamasse astub. On neid, kes on muidu küll suured lõuamehed ja õiguse-nõudjad, otsustaval momendil aga koisse poevad (Kütja).

Iseloomulikke, kindlalt väljakujunenud palgejooni on märgata vaid neile tüürimeele kuulub juhtkonna